

บทบรรณาธิการ

Editor's Note

“ลาโอะ ดาแล” หรือ “ทะเลโน” เป็นส่วนที่มีแหลมโพธิ์ ซึ่งเป็นสันทรายความยาวประมาณ 20 กิโลเมตรกั้นแบ่งพื้นที่ทำให้เกิดทะเลในที่เรียกกันว่า “อ่าวปัตตานี” กับ “อ่าวไทย” ซึ่งเป็นทะเลนอก อ่าวปัตตานีมีพื้นที่ราว 75 ตารางกิโลเมตร และยังเกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำสายบุรี และลุ่มน้ำปัตตานี มีทั้งแม่น้ำสายหลักและสาขาย่อยต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งได้กลายเป็นภูมิโนเวคที่สำคัญต่อการก่อร่างสร้างเมืองในพื้นที่แถบนี้

อ่าวปัตตานีมิได้เป็นพื้นที่เชิงกายภาพที่ตั้งอยู่อย่างโดด ๆ แต่ในทางตรงกันข้าม นอกจากจะเป็นโรงครัวและแหล่งทำมาหาเงินของประชาชนโดยรอบอ่าวปัตตานีแล้ว อ่าวปัตตานียังเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐที่เข้ามาบริหารจัดการอ่าวปัตตานีแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย ซึ่งเมกะโปรเจกต์จากหลายรัฐบาลที่ผ่านมาต่างก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบอยู่เสมอ

หากจะย้อนกลับไปในความทรงจำของผู้เขียนเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาอ่าวปัตตานีนั่น ชวนให้นึกถึงโครงการ “แปลงสินทรัพย์เป็นทุน” ของรัฐบาลคุณทักษิณ ชินวัตร เมื่อปี 2548 ซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถนำที่ดินและสิทธิการครอบครองพื้นที่การใช้ประโยชน์

ทั้งบนบกและน้ำ สามารถนำมายื่นขอกู้เงินจากแหล่งทุนในระบบได้ด้วย ดังที่ระบุไว้ในนโยบายว่า “พื้นที่ชายฝั่งเพื่อการเพาะเลี้ยงโดยหลักพื้นที่ชายฝั่งได้มีการอนุญาตให้มีกิจการเพาะเลี้ยงตราบเท่าที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นพื้นที่ชายฝั่งเหล่านี้ควรจะได้รับ การออกเอกสารให้ชัดเจนประกอบกับการจัดการทางด้านการเพาะเลี้ยงให้ถูกสุขลักษณะ และสภาพแวดล้อมสามารถที่จะนำมาใช้ในการแปลงเป็นทุนต่อไป” ถือเป็นหนึ่งในนโยบายที่ต้องการสร้างโอกาสการเข้าถึงทุนและแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาลขณะนั้นและแทบไม่น่าเชื่อว่าผลจากนโยบายนี้ได้มีส่วนทำให้เกิดความขัดแย้งที่ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นทั้งระหว่างประชาชนด้วยกันเอง ประชาชนกับหน่วยงานรัฐและประชาชนกับนายทุนที่มีการอ้างสิทธิพื้นที่การครอบครองภายในอ่าวปัตตานีที่แต่เดิมนั้น แม้จะมีปัญหากระทบกระทั่งกันอยู่บ้างจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะอ่าวปัตตานี ก็พอจะแก้ปัญหากันไปได้บ้าง เมื่อนโยบายนี้มีการประกาศใช้กลับกลายเป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของขึ้นมาทันที ความขัดแย้งจึงยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น

จึงไม่แปลกที่ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการประท้วงของชาวบ้านอยู่เสมอ จากรายงานการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการ Sea Food Bank โดยคุณบรรจง นะแส นักพัฒนาเอกชนด้านประมงในภาคใต้ที่เสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระบุว่า ด้านกฎหมายที่มีการอนุญาตให้บุคคลมีสิทธิในการครอบครองพื้นที่ได้นั้น ส่งผลให้มีการกีดกันบุคคลอื่นไม่สามารถเข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่ได้ ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมด้านสังคมเกิดความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างมากขึ้น เนื่องจากนโยบายนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการขยายการครอบครองพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนใช้ร่วมกัน สำหรับด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนเป็นหนี้เพิ่มขึ้น

ไม่เพียงแต่หน่วยงานภาครัฐเท่านั้น บรรดานักวิชาการในมหาวิทยาลัยเองก็มักจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเช่นกัน แม้ว่าจะไม่ได้มีการกล่าวอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ในหลายเวทีที่ผู้เขียนเข้าไปรับฟังด้วย ประชาชนหน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคมเองก็มีการแสดงความคิดเห็นกระหน่ำถล่มนักวิชาการในมหาวิทยาลัยด้วยเช่นกัน บางคนก็กล่าวว่า ถ้านางบประมาณการวิจัยเกี่ยวกับอ่าวปัตตานีมาถล่มอ่าวปัตตานี ปานนี้คงเกือบเต็มอ่าวปัตตานีไปแล้ว เป็นต้น แม้จะเป็นทัศนคติที่อาจจะกล่าวเกินจริงไปสักหน่อย แต่หากพิจารณาถึงที่มาของความไม่พอใจดังกล่าวส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับว่า การวิจัยของนักวิชาการจำนวนไม่น้อยไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอ่าวปัตตานีให้อุดมสมบูรณ์เท่าใดนัก อาจจะเรียกว่าเป็น “การวิจัยขึ้นหิ้ง” ก็ไม่ผิดนัก แต่นักวิชาการกลับได้ประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวจากงบประมาณการวิจัยและการนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า ขณะที่ชาวบ้านรอบอ่าวปัตตานียังคงประสบปัญหาอยู่เช่นเดิม ซึ่งก็ต้องมานั่งครุ่นคิดกันว่าจะทำ

อย่างไรให้การวิจัยตอบโจทย์ความยั่งยืนของชุมชนและอ่าวปัตตานี

อ่าวปัตตานีจึงเป็นแหล่งทำมาหากินไม่เฉพาะแต่ชาวประมงรอบอ่าวปัตตานีเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทำมาหากินของภาครัฐ สถาบันวิชาการ และองค์กรต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน แต่การแก้ปัญหาอ่าวปัตตานีในความรู้สึกรับรู้ของชาวบ้านกลับสวนทางกับงบประมาณที่ทุ่มเทลงไปของแหล่งงบประมาณต่าง ๆ อ่าวปัตตานีจึงแทบไม่แตกต่างจากมะม่วงต้นงามในพระราชินีพันธ์ เรือง พระมหากษัตริย์ที่ต่างคนต่างรู้มั่งจุนพังพินาศในที่สุด

นั่นเป็นความทรงจำเมื่อสมัยที่ผู้เขียนเป็นนักข่าวอยู่ในพื้นที่ ก่อนจะเข้ามาทำงานเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีจนมาเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา อ่าวปัตตานีก็มีเมกะโปรเจกต์ที่ชื่อว่า “โครงการขุดลอกอ่าวปัตตานี” ที่ดำเนินการมาตั้งแต่รัฐบาล คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา สมัยที่ 2 ในนามพรรคพลังประชารัฐ โดยเมื่อต้นปี 2567 ที่ผ่านมา ผู้เขียนเข้าไปรับฟังการเสวนาประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวรอบอ่าวปัตตานีของผู้ประกอบการชุมชน มีชาวบ้านท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่า หลังจากมีการขุดลอกอ่าวปัตตานีแล้ว เขานำเรือออกจากฝั่งยากขึ้น เนื่องจากพื้นที่รอบอ่าวปัตตานีดูเหมือนจะตื้นเขินมากกว่าเดิม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวรอบอ่าวปัตตานีจากการรับฟังในเวทีดังกล่าวจึงนำมาสู่การกำหนดแนวทางการนำเสนอเนื้อหาต่าง ๆ ของวารสารชุมชนมีแลเล่มนี้ด้วยเช่นกัน

สำหรับรายละเอียดของโครงการขุดลอกอ่าวปัตตานีนั้น ปรากฏอยู่ในสื่อออนไลน์จำนวนมาก ซึ่งทุกท่านสามารถเข้าไปศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆ ของโครงการได้ รวมถึงปัญหาจากการดำเนิน

โครงการดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนมีผู้ส่งเรื่องร้องเรียนเข้าสู่การพิจารณาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เมื่อปี 2565 โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ถูกร้อง 2 หน่วยงาน ซึ่งเมื่อต้นปี 2567 ที่ผ่านมา กสม.เห็นว่าโครงการดังกล่าวมีการละเมิดสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุผลว่า 1) การกำหนดวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการดังกล่าวไม่เป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ 2) การกำกับดูแลโครงการ พบว่าการกำกับดูแลไม่ให้การดำเนินโครงการเกิดผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมไม่ดีเพียงพอ ดังจะเห็นได้จากการที่อ่าวปัตตานียังคงตื่นเขินทำลายระบบนิเวศ และส่งผลกระทบต่อชุมชน และ 3) ผลกระทบต่อชุมชนและระบบนิเวศ พบว่าอ่าวปัตตานียังคงประสบปัญหาการตื่นเขินเกิดการฟุ้งกระจายของตะกอนดินและทรายเป็นวงกว้าง เกิดดอนสันทรายที่กระทบการต่อไหลเวียนของน้ำ ไม่เพียงแต่เป็นการทำลายธรรมชาติเท่านั้น

แต่ยังกระทบต่อวิถีชุมชน

กสม.ยังมีข้อเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการดำเนินโครงการที่จะกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของอ่าวปัตตานีเป็นระยะเวลา 3-5 ปี เพื่อให้ระบบนิเวศที่เสียหายจากการดำเนินโครงการดังกล่าวได้ฟื้นฟูตามธรรมชาติ มีการรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่เพื่อกำหนดแผนการแก้ปัญหาอ่าวปัตตานี การฟื้นฟูเยียวยาด้านอาชีพของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ และนำแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

หากทุกท่านอ่านมาถึงย่อหน้านี้แล้ว อาจจะรู้สึกว่าการฟื้นฟูอ่าวปัตตานีดูจะไม่ค่อยมีความหวังมากนัก เพราะการแก้ปัญหาจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูอ่าวปัตตานีที่เขียนไว้ในหลักการและเหตุผลของโครงการนั้น พอดำเนินการจริงกลับสร้างผลกระทบอื่น ๆ ตามมาอย่างน่าเป็นห่วง ลมหายใจของอ่าวปัตตานีจะเป็นอย่างไร ท่านผู้อ่านคงพอคาดเดาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ผศ.ดร.กิริยาจณ์ ใคนุ่นนา

บรรณาธิการวารสารรัฐสมิแล